

Hallituksen esitys Eduskunnalle käräjäoikeuslaiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi käräjäoikeuslaki. Esitys on osa alioikeusuudistusta. Vuonna 1987 on annettu laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta, joka koskee nykyisten kihlakunnanoikeuksien ja raastuvanoikeuksien yhtenäistämistä käräjäoikeuksiksi, sekä laki hallitusmuodon muuttamisesta ja kaksi muuta lakia, jotka koskevat alioikeuksien tuomareiden nimitysjärjestelmän yhtenäistämistä. Vuonna 1991 on annettu neljä lakia oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja kahdeksan muuta lakia, jotka koskevat yleisen alioikeuden riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista. Eduskunnalle on erikseen annettu esitys laiksi alioikeusuudistukseen liittyvien lakien voimaantulonast. Sen mukaisesti alioikeusuu-

distus on tarkoitus saattaa voimaan 1 päivästä joulukuuta 1993.

Ehdotettuun käräjäoikeuslakiin sisällytetään säännökset käräjäoikeuden tuomarinvirkojen kelpoisuusvaatimuksista, yhteistoiminnasta toisen käräjäoikeuden kanssa kolmen tuomarin istuntoja varten, tuomioistuinharjoittelusta, käräjäoikeuden lautamiesten kelpoisuudesta ja heidän valitsemisestaan sekä perussäännökset käräjäoikeuden hallinnosta. Lisäksi ehdotukseen sisältyy notaarien ja toimistohenkilöstön itsenäistä päätösvaltaa koskevat säännökset.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan samanaikaisesti alioikeusuudistuksen kanssa 1 päivänä joulukuuta 1993.

YLEISPERUSTELUT

1. Tavoitteet ja keinot

Ehdotetun käräjäoikeuslain sisältöön vaikuttavat oleellisesti alioikeusuudistukseen liittyvälle lainsäädännölle asetetut tavoitteet sekä valtionhallinnon yleiset kehitysnäkymät, joita ovat virastojen toiminnalle asetetut taloudellisuuden ja tuloksellisuuden vaatimukset.

Alioikeusuudistuksen toteutuessa nykyiset alioikeudet yhtenäistetään 1 päivästä joulukuuta 1993 käräjäoikeuksiksi.

Alioikeusuudistukseen liittyy myös alioikeuden erilaisten ratkaisukokoonpanojen käyttönottaminen siten, että tuomioistuimen kokoonpano määräytyy käsiteltävän asian laadun perusteella. Työskentely tuomioistuimessa on tarkoitus järjestää siten, että tuomioistuimen lainoppineet jäsenet voisivat nykyistä enemmän keskittyä varsinaisiin lainkäyttötehtäviin. Esimerkiksi istunnossa pöytäkirjan pitäminen ja

eräät muut tehtävät voitaisiin nykyistä useammin uskoa kansliahenkilökunnan tehtäväksi. Samoin eräitä summaarisessa menettelyssä kansliassa ratkaistavia asioita voitaisiin nykyistä enemmän uskoa notaareiden ja koulutuksen saaneen toimistohenkilöstön vastuulle.

Riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen, erilaisten ratkaisukokoonpanojen käyttönottaminen sekä eräiden uusien tehtävien siirtyminen käräjäoikeuksien toimistohenkilökunnan suoritettavaksi aiheuttavat tarpeen uudistaa myös alioikeuksien tuomiopiirejä. Tuomiopiiriuudistuksen tavoitteena on toimivien tuomioistuinten aikaansaaminen muodostamalla nykyistä suurempia tuomioistuinryhmiä. Tämän vuoksi alioikeuksien tuomiopiirejä on muutettu käräjäoikeuksien tuomiopiireistä annetulla valtioneuvoston päätöksellä (1623/91) siten, että alioikeuksia nykyisten 97 asemesta on alioikeusuudistuksen voimaantul-

tua enää 70. Valtioneuvoston päätös tulee voimaan samana päivänä kuin oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annettu laki (354/87), jonka voimaantulosta ehdotetaan säädettäväksi hallituksen esityksessä laiksi alioikeusuudistukseen liittyvien lakien voimaanpanosta (HE 130/1992 vp).

Uudistus edellyttää myös käräjäoikeuden henkilöstörakenteen, henkilöstön kelpoisuusvaatimusten sekä päätöksenteon ja työtehtävien uudelleenjärjestämistä.

Uudistuva hallinto, jossa siirrytään valtioneuvoston tekemän periaatepäätöksen mukaan tulosjohtamiseen ja tulosbudjetointiin myös oikeushallinnossa, edellyttää tuomioistuimen sisäisen hallinnon uudistamista ja hallinnollisen itsenäisyyden lisäämistä, jolloin sidonnaisuus hovioikeuteen ja oikeusministeriöön vähenee. Käräjäoikeuden itsenäisyyden sekä päällikötuomarin aseman vahvistamisen edellytyksenä on, että virastopäälliköllä on käytettävissään keinot, joilla voidaan nopeasti ohjata haluttuja muutoksia. Tämän vuoksi laista ehdotetaan melko suppeata ja tarkemmat määräykset toiminnan organisoimisesta annettaisiin asetuksella ja työjärjestyksellä. Tällöin erityisesti työjärjestyksen asema korostuisi. Se olisi johtamisen apuväline, jolla viraston johto voisi vaikuttaa konkreettisella tavalla viraston töiden tekemiseen. Lailla säädettäisiin tietyt toimivallan jaon perusteet.

Vaikka tavoitteena on lisätä käräjäoikeuden itsenäistä asemaa, tarkoituksena ei kuitenkaan ole puuttua hovioikeuden mahdollisuuksiin valvoa lainkäytön yhdenmukaisuutta tai vähentää muutenkaan hovioikeuden osuutta alaiensa tuomioistuinten valvonnassa. Sen sijaan tavoitteena on vähentää hovioikeuden osuutta sellaisten hallinnollisten määräysten antajana, joissa hovioikeudet käytännössä ovat toimineet vain kirjaamisviranomaisina.

Lautamiesjärjestelmä tulee uudistuksen voimaan tullessa myös nykyisiä raastuvanoikeuksia vastaaviin käräjäoikeuksiin ja näin sen alueellinen käyttöala laajenee. Lautamiesjärjestelmän piiriin tulee noin 1,8 miljoonaa asukasta lisää. Lautamiesten osallistuminen istuntoihin sen sijaan rajoittuu vastaisuudessa vain rikosasioihin sekä eräisiin, lähinnä perheoikeudellisiin ja huoneenvuokrasuhteesta johtuviin siviiliasioihin.

Lautamiehet valitsee edelleen kunnanvaltuusto.

Lautamiesten tulisi edustaa nykyistä tasa-

puolisemmin sen alueen ikä-, sukupuoli- ja ammattijakaumaa, jolta heidät on valittu. Sen vuoksi lautamiesten osallistuminen istuntoihin tulee järjestää siten, että se turvaa mahdollisimman hyvin edellä mainitun periaatteen mukaisen edustuksellisuuden. Siksi kunkin lautamiehen tulisi osallistua istuntoon suhteellisen harvoin, esityksen mukaan keskimäärin korkeintaan kerran kuukaudessa.

Oikeudenkäyntimenettelyn uudistamisesta ja alioikeusorganisaation muuttamisesta seuraa tarve uudistaa myös tuomioistuinharjoittelua eli auskultointia koskevat säännökset.

Tuomioistuinharjoittelu säilytetään käräjäoikeuksissa vastaisuudessaakin. Auskultointi on pitkään ollut nuorten lakimiesten lähes ainoa täydennyskoulutusmuoto ja sen suorittaminen on pääsääntöisesti ollut edellytyksenä tuomioistuinuralle pääsemiselle. Harjoittelijoiden tehtävät tulee järjestää siten, että he saavat monipuolisen kuvan käräjäoikeudessa suoritettavista töistä ja perehtyvät tuomarin tehtäviin työskentelemällä tuomioistuimen kansliassa ja tuomioistuimen jäsenenä. Harjoittelun sisältöä järjestettäessä tulee ottaa huomioon sekä käräjäoikeuden toiminnalliset että harjoittelun koulutukselliset tavoitteet.

Käräjäoikeuslakiin ehdotetaan otettavaksi perussäännökset mahdollisuudesta tuomioistuinharjoitteluun sekä sen järjestämisen keskeisistä periaatteista.

Tarkemmat määräykset harjoittelun sisällöstä ja varatuomarin arvonimen myöntämisen edellytyksistä antaa hovioikeus, joka myös antaa notaarimääräyksen ja myöntää varatuomarin arvonimen. Näin hovioikeudella on mahdollisuus vaikuttaa tuomioistuinharjoittelun sisältöön ja seurata sen toteutumista.

Oikeudenkäymiskaaren sisältäyty säännökset oikeudenkäyntimenettelystä ja käräjäoikeuden kokoonpanosta. Tähän esitykseen sisältyvään käräjäoikeuslakiin ja sen nojalla annettavaan asetukseen ehdotetaan otettaviksi säännökset käräjäoikeuden viroista, kelpoisuusvaatimuksesta, tehtävistä, lautamiehistä, tuomioistuinharjoittelusta sekä siitä, miten käräjäoikeutta ja sen hallintoa johdetaan.

2. Eduskunnan hyväksymät alioikeuksien yhtenäistämistä koskevat lait

Ensimmäinen vaihe alioikeusuudistusta kos-

kevan lainsäädännön säätämisessä oli vuonna 1987 annettu nykyisten kihlakunnanoikeuksien ja raastuvanoikeuksien yhtenäistämistä tarkoittava laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (354/87). Sen mukaan yleisenä alioikeutena on kärjäoikeus. Lain 2 §:ssä säädetään kärjäoikeuden lainoppineista jäsenistä, joita ovat laamanni ja kärjätuomari. Muina jäseninä on lautamiehiä, jotka saavat yksilöllisen äänioikeuden.

Vuonna 1987 on annettu myös kärjäoikeuksien tuomareiden nimitysjärjestelmän muuttamista tarkoittava laki Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta (637/87).

Hallitusmuodon mukaan tasavallan presidentti nimittää kärjäoikeuden laamannin ja kärjätuomarin hovioikeuden virkaan ehdottamista kolmesta virkaa hakeneesta (HM 87 ja 89 §). Lisäksi korkein oikeus antaa tasavallan presidentille lausunnon virkaehdotuksesta. Hallituksen esityksessä ehdotettiin, että kärjäoikeuden tuomiopiirin alueella olevien kuntien kunnanhallituksille varattaisiin tilaisuus antaa lausuntonsa laamannin viran täyttämistä koskevasta hovioikeuden virkaehdotuksesta. Esityksessä mainittiin, että yksityiskohtaiset säännökset tästä tullaan ottamaan esitykseen alioikeuksien yhtenäistämisen yksityiskohtaisesta järjestämisestä.

Tätä esitystä valmisteltaessa on kuitenkin katsottu aiheelliseksi luopua ehdottamasta edellä mainittua kunnanhallitusten lausuntomenettelyä siksi, että se sopii huonosti käytössä olevaan ehdollepanomenettelyyn. Lausunnon antaminen tapahtuisi hovioikeuden suorittaman ehdollepanon jälkeen ja rajoittuisi vain ehdollepantuihin sekä ehdollepanosta valittaisiin viranhakijoihin. Edellä selostettu laamannin nimitysjärjestelmä ilman siihen kytkettyä kunnanhallitusten lausuntomenettelyä takaa riittävän hyvin niiden harkintaperusteiden huomioon ottamisen, jotka ovat tärkeitä kärjäoikeuden laamannia ja muita lainoppineita jäseniä valittaessa. Lausuntomenettelyyn voidaan katsoa liittyvän myös kielteisiä piirteitä. Näin esimerkiksi silloin, kun nimitysratkaisussa päädytään lausunnonsta poikkeavaan kantaan.

Vuonna 1991 on annettu neljä lakia oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (1052, 1056, 1064 ja 1065/91). Lait koskevat riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista, tiedoksiantoa, kärjäoikeuden pöytäkirjaa ja tuomiota sekä turvaamistoimia.

3. Nykyinen tilanne ja sen epäkohdat

3.1. Alioikeusorganisaatio

Kihlakunnanoikeuksien ja raastuvanoikeuksien toimintaa ja kokoonpanoa on käsitelty hallituksen esityksessä alioikeuksien yhtenäistämistä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 28/1986 vp). Koska kihlakunnanoikeudet ja niin sanotuissa vanhoissa kaupungeissa sijaitsevat raastuvanoikeudet ovat syntyneet erilaisen historiallisen kehityksen tuloksena, ne ovat myös kokoonpanoltaan, virkanimikkeiltään, henkilöstörakenteeltaan ja sisäiseltä organisaatioltaan erilaiset.

Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n mukaan kihlakunnanoikeuden tuomiopiirinä on kärjäkunta. Kärjäkuntaan voi kuulua yksi tai useampia kuntia. Yksi tai useampi kärjäkunta puolestaan muodostaa tuomiokunnan. Tuomiokunta on kihlakunnantuomarin ja kärjätuomareiden virka-alue eli eräänlainen hallinnollinen yksikkö, jolla on oma kanslia. Tuomiokunnan kansliassa työskentelevät tuomiokunnan tuomarit, toimistohenkilökunta ja notaarit. Kansliassa suoritetaan asiakaspalvelua, otetaan vastaan ja annetaan asiakirjoja, suoritetaan pöytäkirjojen kokoonpanotyöt ynnä muuta sellaista.

Kihlakunnantuomari on tuomiokunnan kanslian päällikkö. Tuomiokuntain hoidosta annetun lain 4 §:n mukaan kihlakunnantuomari johtaa ja valvoo tuomiokunnan hoitoa. Hänen on myös huolehdittava siitä, että notaari saa riittävän harjaannuksen tuomarin tehtävissä.

Kihlakunnantuomarin tulee toisaalta viraston päällikkönä johtaa tuomioistuimen toimintaa ja toisaalta hän on tuomioistuimen kokein tuomari, eräänlainen päällikkötuomari. Perinteisesti on katsottu kihlakunnantuomarin päällikköaseman ulottuvan vain toimistohenkilökuntaan, sen sijaan kärjätuomareihin nähdessä kihlakunnantuomarin asema ei aina ole ollut selvä.

Osa kihlakunnanoikeuden toimintaa koskevista päätöksistä tehdään hovioikeudessa. Hovioikeus esimerkiksi määrää kihlakunnantuomarin ja kärjätuomarin sijaiset alle kolmeksi kuukaudeksi sekä antaa notaareille kärjäjäätöksiä. Hovioikeus myös vahvistaa tuomiokunnan työjärjestyksen. Kärjäoikeuden toiminnan joustavaksi järjestämiseksi kärjäoi-

keuden tulisi nykyistä useammin voida itse päättää toimintansa järjestämisestä.

Tuomiokuntien koko vaihtelee paljon. On tuomiokuntia, jotka ovat henkilöstömäärältään verrattain suuria, yli 30 henkilön virastoja. Kihlakunnantuomarin asemaa lukuun ottamatta muut esimies-alais-suhteet ovat säätelemättä. Joissakin tuomiokunnissa osastosihteeri toimii toimistohenkilökunnan esimiehenä erässä itsäiseen hallintoon liittyvissä asioissa.

Myös maamme raastuvanoikeuksien koko vaihtelee kuuden hengen yksiköstä aina lähes 300 virkamiehen virastoon. Esimerkiksi suurimmassa Helsingin raastuvanoikeudessa on tuomarinviranhaltijoita lähes 100 sekä toimistohenkilökuntaa ja haastemiehiä noin 200.

Raastuvanoikeudet poikkeavat hallintomalliltaan tuomiokunnista. Raastuvanoikeudesta annetun asetuksen (179/78) 13 §:n mukaan raastuvanoikeuden päällikkönä on hallinnollisissa asioissa pormestari. Hänen lisäksi hallinnollisia asioita käsittelee suurimmissa raastuvanoikeuksissa hallintojaosto ja, jos hallintojaostoa ei ole, yhteisraastuvanoikeus. Yhteisraastuvanoikeudella on lisäksi omaa itsenäistä päätösvaltaa erässä asioissa. Edellä mainittuihin hallintoelimiin kuuluu raastuvanoikeudesta annetun asetuksen mukaan vain tuomareita. Hallintojaosto tai yhteisraastuvanoikeus ratkaisee muun muassa kysymykset, jotka koskevat raastuvanoikeuden jäsenten sijoittamista virantoimitukseen osastoille, pöytäkirjanpitovelvollisuuden jaon perusteita, lausuntoja ja ehdotuksia lainsäädäntöasioissa, työjärjestystä, talousarvioehdotusta sekä toiminta- ja taloussuunnitelman vahvistamista. Muut henkilöstöryhmät on jätetty päätöksenteon ulkopuolelle. Kuitenkin yhteistoimintalain mukaisia menettelyitä noudatetaan ja monissa raastuvanoikeuksissa muiden henkilöstöryhmien edustajat saavat osallistua hallintojaoston kokouksiin tarvittaessa.

Raastuvanoikeuksien hallinto on perusrakenteeltaan kaikissa samanlainen, joskin tuomioistuimen koosta johtuen se on suuremmissa yksiköissä eriytyneempi kuin pienemmissä. Raastuvanoikeudet ovat jakautuneet osastoihin ja suurimmissa (Helsinki, Tampere ja Lahti) on lisäksi toteutettu osastoryhmäjako.

Raastuvanoikeudet eivät historiallisista syistä johtuen ole niin kiinteässä yhteydessä hovioikeuksiin kuin tuomiokunnat. Ne ovat myös tuomiokuntia enemmän voineet itse hoitaa omaa hallintoaan esimerkiksi erilaisten viran-

hoitomääräysten osalta. Oikeusministeriö vahvistaa raastuvanoikeuksien työjärjestykset.

Lisäksi raastuvanoikeuksien yhteydessä on maistraatti, joka toimii muun muassa ulosotonhaltijana ja julkisena notaarina ja joka pitää kaupparekisteriä ja yhdistysrekisteriä. Maistraatit tullaan alioikeusuudistuksen yhteydessä lakkauttamaan ja niiden tehtävät siirtämään muille viranomaisille.

Tuomiokuntien kanslia- ja käräjähuoneistoista annetun asetuksen (289/56) mukaan jokaista tuomiokuntaa varten on tuomiokunnan kanslia ja jokaista käräjäkuntaa varten on käräjähuoneisto. Niiden sijoituspaikan määrää oikeusministeriö hankittuaan asiassa hovioikeuden ja kihlakunnantuomarin lausunnon. Asetus on laadittu aikana, jolloin kihlakunnantuomari palkkasi itse tuomiokunnan henkilökunnan ja sai palkkansa pääosin toimituskirjojen lunastusmaksuista. Käräjähuoneiston ja kanslian hankkiminen sen sijaan oli valtion tehtävänä. Asetuksen säännökset ovat pääosin vanhentuneita, kun valtio vastaa tuomioistuinlaitoksen kustannuksista kokonaisuudessaan. Voimassa olevan asetuksen kaltainen yksityiskohtainen sääntely ei siten enää ole tarkoituksenmukaista. Asetus ehdotetaan korvattavaksi sisällyttämällä käräjäoikeuslakiin kanslian ja käräjäoikeuden istuntoapaikan määräämistä koskevat säännökset.

3.2. Lautamiesjärjestelmä

Lautamiehiä koskevat säännökset sisältyvät kihlakunnanoikeuden lautakunnasta annettuun lakiin (322/69). Lisäksi kunnallislain 15, 21, 28 ja 29 §:ää sekä 2 lukua (luottamushenkilöiden valinta, palkkion maksaminen ja muutoksenhaku kunnan viranomaisen päätökseen) sovelletaan lautamiehiin.

Lautamiesten lukumäärän vahvistaa kunkin käräjäkunnan osalta oikeusministeriö. Lukumäärän määräämisen perustana on pidetty sitä, että kunnasta valitaan yksi lautamies alkavaa 2000 asukasta kohti. Kihlakunnanoikeuksissa on lautamiehiä nykyisin 2114. Sen sijaan raastuvanoikeuksissa ei lautamiehiä ole. Lautamiehet valitsee valtuusto sen toimikautta vastavaksi ajaksi.

Lautakuntaan kuuluu vähintään seitsemän jäsentä. Lautamieskokoonpanossa käsitellään riita-asiat sekä rikosasioista ne, joita ei käsitellä yhden tuomarin istunnossa. Milloin lautamie-

hiä on enemmän kuin seitsemän, kihlakunnan-tuomarin asiana on järjestää istuntovuorot lautamiesten kesken tasaisesti ja siten, että kutakin istuntoa varten määrätään enin tuomi-onvoipa luku (7) lautamiehiä. Lautakunta on kuitenkin päätösvaltainen, kun viisi jäsentä on paikalla.

Lautakunnalla on kollektiivinen äänioikeus, mikä tarkoittaa sitä, että ainoastaan yksimieli-nen lautakunta voittaa puheenjohtajana toimi-van tuomarin mielipiteen, jolloin lautakunnan mielipide tulee kihlakunnanoikeuden päätök-seksi.

Lautamiesten istuntotiheys vaihtelee tuomio-istuintiimin huomattavasti. Vuonna 1987 oikeusministeriössä laaditun selvityksen mukaan lautamiehistä noin 56 % osallistui istuntoon korkeintaan kerran kuukaudessa. Enemmän kuin kerran, mutta korkeintaan puolitoista kertaa kuukaudessa istuntoon osallistui lauta-miehistä tuolloin noin 22 %. Puolestatoista kahteen kertaan kuukaudessa istuntoon osallis-tui noin 15 % lautamiehistä. Edellä mainittua enemmän istuntoon osallistuvia lautamiehiä oli selvityksen mukaan noin 7 %. Lautamiesten istuntotiheys lienee lisääntynyt vuodesta 1987 jonkin verran, koska alioikeuksiin saapuneiden asioiden määrä on noussut vuosittain ja lauta-miesten lukumäärä on säilynyt samana. Tällä hetkellä on tuomioistuimia, joissa lautamiehet osallistuvat istuntoon jopa 7—10 kertaa kuu-kaudessa ja vuosittain noin 60—80 kertaa.

Kihlakunnanoikeuden lautakunnasta annetun lain mukaan lautamiehelle maksetaan kun-nan varoista palkkiota sekä päivärahaa ja korvausta sen mukaan kuin kunnallislain 21 §:ssä säädetään luottamushenkilöille suori-tettavasta palkkiosta. Oikeusministeriö vahvistaa kuitenkin lautamiehille maksettavan palk-kion perusteet, mikä tarkoittaa sitä, että minis-teriö vahvistaa maksettavan vähimmäispalkki-on. Palkkiot vaihtelevat kunnittain. Varak-kaammat kunnat ovat maksaneet ministeriön päätöstä korkeampia palkkioita, jolloin lähtö-kohtana on ollut, että lautamiehille maksetaan samat korvaukset samojen perusteiden mukaan kuin muidenkin kunnallisten lautakuntien jäse-nille. Tästä on seurannut se, että samassa lautakunnassa saattaa olla jäsenenä erisuuruista korvausta saavia lautamiehiä.

Käytännössä on esiintynyt vaikeuksia saada työssäkäyvää väestöä lautamiehiksi, erityisesti sen vuoksi, että liian suuren istuntotiheyden takia heillä ei ole mahdollisuutta irtautua

työstä. Näistä syistä lautamiesten keski-ikä on korkea ja eläkeläisten osuus on ylikorostunut. Lautamiehen tehtävä on eräissä tapauksissa saattanut muodostua ansioluontoiseksi toimin-naksi.

3.3. Tuomioistuinharjoittelu

Tuomioistuinharjoittelua koskevat säännök-set sisältyvät tuomiokuntain hoidosta annet-tuun lakiin ja asetukseen (394/43) sekä raastu-vanoikeudesta annettuun lakiin (351/76) ja ase-tukseen (179/76).

Tuomioistuinharjoittelu eli auskultointi suo-ritetaan toimimalla tuomiokunnassa notaarina vähintään kuusi kuukautta ja enintään yksi vuosi. Raastuvanoikeudessa on mahdollista suorittaa harjoittelu toimimalla notaarina yksi vuosi.

Harjoittelijaksi päästään ilmoittautumalla oi-keustieteen kandidaatintutkinnon suorittami-sen jälkeen auskultantiksi hovioikeuteen ja sen jälkeen pyrkimällä johonkin tuomiokuntaan tai raastuvanoikeuteen notaariksi. Harjoittelijat valitsee kihlakunnantuomari tai pormestari ha-keusten perusteella. Määräyksen notaarin virkaan antaa hovioikeus.

Auskultantti perehtyy tuomioistuimen kans-liatyöhön, toimii asiakaspalvelutehtävissä, ot-taa vastaan erilaisia asiakirjoja muun muassa lainhuudatus- ja kiinnityshakemuksia, antaa otteita ja jäljennöksiä.

Itsenäistä ratkaisuvalltaa notaarille voidaan tietyn ajan kuluttua antaa muun muassa hake-musasioiden ratkaisemisessa sekä rangaistus- ja maksamismääräysasioissa.

Eräs tärkeimmistä tehtävistä auskultointiai-kana on harjaantuminen toimimaan kihlakun-nanoikeuden puheenjohtajana istunnossa. Aluksi notaarin tulee seurata istuntoja, jolloin hän suorittaa tuomarin apuna erilaisia istun-ton liittymiä tehtäviä, auttaa pöytäkirjan pitä-misessä, täyttää lomakkeita ynnä muuta sellais-ta.

Kihlakunnantuomarin esityksestä hovioikeus voi määrätä 25 vuotta täyttäneen notaarin, joka on ollut notaarina vähintään kuusi kuu-kautta sekä seurannut 20 päivää istuntoja, toimimaan kihlakunnanoikeuden puheenjohta-jana.

Harjoittelu raastuvanoikeudessa tapahtuu lä-hes samalla tavalla kuin tuomiokunnassa, mut-ta puheenjohtajana auskultantti toimii käytän-

nössä vain yhden tuomarin istunnoissa hake-
musasioissa ja rikosasioissa. Raastuvanoikeu-
den jäsenenä kollegiossa notaari voi olla saa-
tuaan määräyksen oikeusneuvosmiehen sijai-
seksi.

Harjoittelun päätyttyä hovioikeus voi myön-
tää auskultantille varatuomarin arvonimen.

Tuomioistuinharjoittelijat edustavat huomata-
tavaa osaa tuomiokuntien työvoimasta. Notaa-
rien osuus tuomiokuntien istuntopäivistä on
noin 25%. Selvitysten mukaan notaarit joutu-
vat toisinaan käsittelemään hyvinkin hankalia
riita- ja rikosasioita. Tätä ei voida pitää,
notaarin asema huomioon ottaen, hyvänä. Eri-
tyisesti on syytä kiinnittää huomiota siihen,
että lähes kaikki notaarin virat ovat tällä
hetkellä tuomiokunnassa. Kaikkiaan 235 no-
taarin ja kanslianotaarin virasta raastuvanoike-
uksissa on niistä ainoastaan 15.

Tuomioistuinharjoittelun tavoitteita ei ole
nykyisin määritelty. Notaareiden tehtäviä ei
aina ole suunniteltu koulutukselliselta kannalta
tarkoituksenmukaisesti eikä tuomioistuimen
vakituisella henkilökunnalla aina ole heidän
kouluttamiseensa käytettävissä riittävästi ai-
kaa.

4. Vertailua Ruotsin tuomio- istuinlaitokseen

Ruotsissa alioikeudet yhtenäistettiin 1970-
luvun alusta. Yleisenä alioikeutena on kärjä-
oikeus eli tingsrätt. Oikeudenkäyntimenettelyn
uudistusta tarkoittava uusi oikeudenkäymis-
kaari annettiin vuonna 1942 ja se tuli voimaan
vuonna 1948. Näin Ruotsissa alioikeusuudistus
toisin kuin Suomessa toteutettiin kahdessa vai-
heessa.

Ruotsissa alioikeuden kokoonpano vaihtelee
käsiteltävien asioiden laadun perusteella. Lau-
tamiehet osallistuvat lainkäyttöön rikosasioissa
ja eräissä perheoikeudellisissa asioissa ja heillä
on yksilöllinen äänioikeus.

Pääperiaatteiltaan ruotsalainen riita-asiain
oikeudenkäyntimenettely on samankaltainen
kuin Suomen tuleva järjestelmä ja siellä on
toteutettu myös jako valmisteluun ja pääkäsit-
telyyn. Riita-asioissa kärjäoikeus on päätös-
valtainen kolmen tuomarin kokoonpanossa.
Lisäksi on käytössä yhden tuomarin kokoon-
pano vähäisemmissä riita-asioissa.

Rikosasioissa kärjäoikeuden kokoon-

panoon kuuluu tuomari ja kolme lautamiestä.
Asioissa, joissa syyte koskee rikosta, josta on
säädetty yli kahden vuoden vankeusrangaistus,
kokoonpanoon kuuluu tuomari ja viisi lauta-
miestä. Eräissä tapauksissa voidaan edellä mai-
nittuja kokoonpanoja vahvistaa vielä yhdellä
lautamiehellä.

Lautamiesten lukumäärästä annetun asetuk-
sen mukaan Tukholman, Göteborgin ja Mal-
mön kärjäoikeudet vahvistavat itse lautamies-
ten lukumäärän tuomiopiirinsä osalta. Muiden
kärjäoikeuksien osalta lautamiesten lukumää-
rän vahvistaa asianomainen hovioikeus kärjä-
oikeuden esityksestä. Lautamiehet valitsee kun-
nanvaltuusto kolmeksi vuodeksi. Jos tuomio-
piiriin kuuluu useampia kuntia, jakaa kärjä-
oikeus lautamiespaikat kuntien kesken ottaen
huomioon kuntien asukasmäärät ja sen, että
jokaisesta kunnasta valitaan ainakin yksi lau-
tamies.

Vaalikelpoinen lautamieheksi on kunnassa
henkikirjoitettu, alle 70-vuotias Ruotsin kansa-
lainen. Tuomari tai tuomioistuimen viranhalti-
ja, syyttäjä, poliisi tai asianajaja taikka muu
henkilö, jonka tehtävänä on toimia oikeuden-
käyntiasiamiehenä, ei saa olla lautamiehenä.

Lautamiehen tehtävästä saa kieltäytyä vain
henkilö, joka on täyttänyt 60 vuotta tai jolla on
muutoin hyväksyttävä syy. Lautamiehenä ai-
kaisemmin toiminut ei ole velvollinen ryhty-
mään siihen uudelleen ennen kuin kuusi vuotta
on kulunut edellisen toimikauden päättymises-
tä.

Lautamiesten istuntopalkkiot maksetaan val-
tion varoista. Lisäksi suoritetaan ansionmene-
tyskorvausta. Edellä mainituille korvauksille
on asetettu ”katto”, jota edellä mainitut kor-
vaukset eivät yhteensä voi ylittää. Kustannuk-
set suorittaa Domstolsverket.

Tuomioistuinharjoittelu Ruotsissa suorite-
taan toimimalla kärjänotaarina 2-2,5 vuotta.
Osa harjoitteluajasta on mahdollista suorittaa
myös muissa oikeushallinnon viranomaisissa
kuten kruununvoudinvirastossa, syyttäjänteh-
tävissä ja niin edelleen.

Notaarit valitsee keskitetysti Domstolsverke-
tin yhteydessä toimiva notaarilautakunta käyt-
täen valintakriteerinä ainoastaan tutkintotodis-
tuksen arvosanoja.

Notaareiden itsenäinen ratkaisuvallta erilai-
sissa tehtävissä on porrastettu harjoitteluajan
pituuden mukaan. Kuuden kuukauden jälkeen
notaari voidaan määrätä muun muassa käsit-
telemään riidattomia avioeroja, määräämään

perintöveron ja rekisteröimään perukirjoja. Vuoden harjoitteluajan jälkeen hänelle voidaan antaa oikeus käsitellä lainhaku- ja maksamismääräysasioita. Puolentoista vuoden jälkeen notaari saa käsitellä yksinkertaisempia riita-asioita ja eräitä rikosasioita. Rikosasioita notaari saa ratkaista vain yhdessä lautamiesten kanssa. Notaari voi olla jäsenenä yksittäisessä tapauksessa kolmen tuomarin kokoonpanossa puolentoista vuoden harjoitteluajan jälkeen.

Perussäännökset kärjäoikeuden organisaatiosta sisältyvät kärjäoikeusasetukseen (tingsrättsinstruktion, SFS 1979:572). Laamanni on hallinnollisissa asioissa kärjäoikeuden päällikkö. Kärjäoikeuden jakautumisesta osastoihin säädetään erillisellä asetuksella. Osaston päällikkönä toimii laamanni tai chefsrådmän. Päällikön tulee johtaa ja valvoa osaston toimintaa. Suurimmissa kärjäoikeuksissa on lisäksi hallinnollinen yksikkö.

Kärjäoikeuden organisaatiota ja toimintaa säännellään myös työjärjestyksissä, jotka vahvistaa hovioikeus tai suurimmat kärjäoikeudet itse. Lainkäyttöasiat jaetaan tuomareille ”rooteleittain”. Jokaiseen rooteleihin kuuluu vastuuhenkilö sekä tietty määrä tuomareita ja avustavaa henkilökuntaa.

Hallinnollisia asioita käsittelevät kärjäoikeuden täysistunto (plenum), kollegio tai laamanni. Järjestelmä vastaa Suomessa raastuvan-oikeuksissa käytössä olevaa menettelyä.

Plenumiin osallistuvat laamanni, tuomarinviranhaltijat ja kärjäviskaalit. Kollegio, joka vastaa meidän hallintojaostoamme, on Tukholman, Göteborgin ja Malmön kärjäoikeuksissa. Jäseninä ovat laamanni puheenjohtajana sekä kolme virassaan vanhinta chefsrådmannia ja hallintopäällikkö.

5. Esityksen organisatoriset vaikutukset

Kärjäoikeuksien lukumääräksi on 19 päivänä joulukuuta 1991 kärjäoikeuksien tuomiopiireistä annettulla valtioneuvoston päätöksellä vahvistettu 70, jonka seurauksena alioikeuksien tuomiopiirien koko pääsääntöisesti kasvaa. Kärjäoikeuden tuomiopiiri voi vastaisuudessakin käsittää yhden tai useamman kunnan, mutta kärjäkuntajako lakkaa.

Nykyiset alioikeuksien hallintomallit eivät

sellaisinaan ole sovellettavissa kärjäoikeuteen, vaan joudutaan luomaan uusi organisaatio, jolle tunnusomaista olisi päällikkövirastoluonne, mahdollisuus delegoida ja siirtää päätösvaltaa alaspäin sekä keventää päätöksentekomenettelyä.

Kärjäoikeuden organisaatiosta ja hallinnosta säädetään tarkemmin asetuksella. Laamannin avuksi tulisi suurimpiin kärjäoikeuksiin hallintoasioiden käsittelyä ja valmistelua varten yhteistyöelin. Siihen kuuluisi kärjätuomareita ja muuta henkilökuntaa sen mukaan kuin työjärjestyksessä määrätään, päätösvallan ollessa kuitenkin laamannilla. Pienemmissä kärjäoikeuksissa ei tällaista ”johtoryhmätyyppistä” elintä tarvita, vaan henkilöstökokous toimisi tarvittaessa keskustelufoorumina johdon ja henkilöstön välillä. Hallintojaosto ja yhteisraastuvanoikeus lakkaavat.

Asetuksessa todettaisiin myös, että kärjäoikeus voi jakautua osastoihin. Osastoon voisi kuulua työjärjestyksessä vahvistettu määrä tuomareita, toimistohenkilöstöä, notaareita sekä haastemiehiä. Osastojaosta päätettäisiin kärjäoikeuden vahvistamassa työjärjestyksessä.

6. Esityksen taloudelliset vaikutukset

Esityksellä ei sinänsä ole valtiontaloudellisia vaikutuksia. Sen sijaan koko alioikeusuudistuksen toteuttamisen, kun otetaan huomioon kärjäoikeuksien henkilöstörakenteen muutokset, lisääntyvät tehtävät ja uuden tekniikan käyttöönotto, on arvioitu lisäävän oikeusministeriön hallinnonalan kustannuksia siirtymävaiheessa noin 30—40 miljoonaa markkaa.

Lautamiesjärjestelmän kustannukset ovat nykyisin runsaat 30 miljoonaa markkaa, joka muodostuu lautamiesten istuntopalkkiosta, matkakustannuksista ja ansionmenetyskorvauksista. Kustannukset maksetaan kihlakunnan-oikeuden lautakunnasta annetun lain 16 §:n perusteella asianomaisten kuntien varoista. Esityksen mukaan kunnat maksaisivat lautamiesjärjestelmästä aiheutuvat kustannukset. Alioikeusuudistus merkitsee nykyisin lautamiesjärjestelmän piirissä oleville kunnille pääsääntöisesti kustannusten alenemista. Lisäkustannuksia aiheuttaa lautamiesjärjestelmän piiriin tuleville kunnille. Kokonaisuudessaan kuntien

menojen on arvioitu pysyvän nykyisellä tasol- laan sen vuoksi, että lautamieskokoonpanoon kuuluu vastaisuudessa vain kolme lautamiestä ja lautamiespäivien määrä vähenee lautamies- ten osallistuessa vain tiettyntyyppisten asioiden käsittelyyn.

Niin sanotuille vanhoille kaupungeille kärä- jäoikeuteen siirtyminen tietää lisäkustannuksia. Esimerkiksi Helsingissä on arvioitu tarvittavan noin 470 lautamiestä ja heidän palkkionsa ja ansionmenetyskorvauksensa on arvioitu noin 4,5 miljoonaksi markaksi vuodessa. Tampereel- la ja Turussa lautamiesjärjestelmä lisää kuntien menoja yhteensä noin 2 miljoonaa markkaa.

7. Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu oikeusministeriön aset- taman kärjäoikeusprojektin säästöryhmäs- sä (kärjäoikeuslakityöryhmä), jossa on ollut tuomarikunnan edustajia sekä ministeriön oi- keushallinto- ja lainvalmisteluosaston virkamie- hiä. Työryhmän työhön on osallistunut myös Lautamiehet ry:n edustaja ja asiantuntijana on kuultu Turun hovioikeuden presidenttiä.

Työryhmän mietinnöstä pyydettiin lausunnot kaikilta hovioikeuksilta ja alioikeuksilta, tuo- mioistuinlaitoksessa toimivilta henkilöstöjärjes- töiltä, valtioneuvoston oikeuskanslerilta, val- tiovarainministeriöltä ja kuntien keskusjärjes- töiltä. Lausuntopalautteen perusteella työryh- mä viimeisteli ehdotuksensa kärjäoikeuslaiksi ja -asetukseksi.

8. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

Vuoden 1993 talousarvioesitykseen liittyen on eduskunnalle annettu hallituksen esitys laik- si alioikeusuudistukseen liittyvien lakien voi- maanpanosta (HE 130/1992 vp.), jossa ehdote- taan säädettäväksi laki vuosina 1987 ja 1991 annettujen alioikeusuudistukseen liittyvien laki- en voimaanpanosta. Sanotut lait on ehdotettu tulevaksi voimaan 1 päivänä joulukuuta 1993. Lisäksi erikseen annetaan esitys, joka sisältää ehdotukset alioikeusuudistukseen liittyviksi siirtymäsäännöksiksi sekä uudistuksen vielä edellyttämiksi muutoksiksi muuhun lainsää- däntöön. Sellaisia säännöksiä ovat muun mu- assa säännökset alioikeuksien nykyisten tuoma- reiden siirtämisestä kärjäoikeuden tuomareiksi sekä säännökset siitä, milloin nyt voimassa olevaa lakia sovelletaan niiden asioiden käsit- telemisessä, jotka ovat tulleet vireille ennen alioikeusuudistuksen toteuttamista.

Tasavallan Presidentti on 9.10.1992 vahvis- tanut lain kihlakunnanoikeuden lautakunnasta annetun lain 5 §:n muuttamisesta (899/92), jolla nykyisten kihlakunnanoikeuden lautamiesten toimikautta jatketaan alioikeusuudistuksen voi- maantuloon eli 1.12.1993 saakka.

Maistraatit on tarkoitus lakkauttaa alioike- usuudistuksen yhteydessä. Tästä on annettu erillinen vuoden 1993 talousarvioon liittyvä esitys maistraattien lakkauttamiseen liittyväksi lainsäädännöksi (HE /1992 vp.), jonka mukaan maistraattien tehtävät siirretään muille viran- omaisille, lähinnä tuomioistuimille ja rekisteri- toimistoille.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotuksen perustelut

Kärjäoikeuden lainoppineet jäsenet

1 §. Pykälän 1 momentissa todetaan kärjä- oikeuden lainoppineitten jäsenten virat. Vir- kanimikkeistä säädetään oikeudenkäymiskaa- ren muuttamisesta annetulla lailla (354/87), jonka voimaanpanosta säädetään erikseen an- nettavalla lailla. Kärjäoikeuden muista virois- ta säädetään asetuksella.

Pykälän 2 momentissa säädetään 1 momen- tissa mainittujen kärjäoikeuden lainoppineit- ten jäsenten kelpoisuusvaatimuksista.

Voimassa olevan raastuvanoikeudesta an- netun lain 2 §:n mukaan raastuvanoikeuden por- mestarilla ja oikeusneuvosmiehellä tulee olla oikeustieteellisen tutkinnon suorittamisen lisäk- si tuomarin tehtävän hoitamiseen tarvittava kokemus. Kihlakunnantuomarin ja kärjätuoma- rin osalta ei säännöksiä kelpoisuusvaati- muksista ole suoraan ilmaistu laissa. Ehdotetun

2 momentin mukaan kelpoisuusvaatimuksina lainoppineen jäsenen virkaan on oikeustieteen kandidaatin tutkinto sekä tehtävän hoitamisessa tarvittava taito ja kokemusta tuomarin tehtävän hoitamisesta. Nimittämisperusteina ovat hallitusmuodossa mainitut yleiset virkaylennysperusteet eli kyky, taito ja koeteltu kansalaiskunto. Vaatimus tuomarin tehtävän hoitamisen tarkoittamasta kokemuksesta edellyttää suoritettua tuomioistuinharjoittelua.

Kelpoisuusvaatimuksissa on erikseen todettu myös tehtävän hoitamisessa tarvittava taito, jolla tarkoitetaan nimitettävän henkilökohtaisia ominaisuuksia selviytyä juuri kysymyksessä olevan viran hoitamisesta. Esimerkiksi kärjäoikeuden laamannia nimitettäessä tulee ottaa huomioon myös viranhakijan henkilökohtaiset ominaisuudet ja edellytykset johtaa virastoa sen lisäksi, että hänen tulee olla myös kyvykäs tuomari.

Pykälän 3 momentissa on todettu laamannin asema viraston päällikkönä hallintoasioissa. Tuomiokuntain hoidosta annetun lain mukaan kihlakunnantuomari on tuomiokunnan kanslian päällikkö ja hän johtaa ja valvoo tuomiokunnan hoitoa. Raastuvanoikeudesta annetussa asetuksessa todetaan pormestarin olevan viraston päällikkö hallintoasioissa. Pormestari toimii raastuvanoikeuden tai sen osaston puheenjohtajana sekä seuraa ja valvoo lainkäyttötoimintaa ja sen yhdenmukaisuutta.

Kärjäoikeudessa laamannin asema virastopäällikkönä korostuu tuomioistuimen saadessa enemmän itsenäistä päätösvaltaa tulosohtaukseen ja -budjetointiin siirryttäessä. Laamanni vastaa kärjäoikeuden tehokkaasta ja taloudellisesta hoitamisesta. Näin hänen esimiesasemansa myös kärjäoikeuteen nähden korostuu hallintoon kuuluvissa asioissa. Kärjäoikeuden hallintoon voidaan katsoa kuuluvan muun muassa huolehtiminen tuomioistuimen jatkuvasta palvelukyvystä, asiakirjojen joutuisasta valmistumisesta, kärjäoikeuden tehtävien taloudellisesta hoitamisesta ja muuta selaista.

2 §. Pykälän 1 momentissa todetaan, että laamannin ja kärjäoikeuden nimittämisestä säädetään erikseen. Säännökset sisältyvät Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta annetun lain (637/87) 87 ja 89 §:ään. Lain voimaantuloa säädetään erikseen annettavalla lailla.

Pykälän 2 momentin mukaan kärjäoikeuden tuomarinvirat julistaa haettavaksi hovioikeus. Virat julistaa haettavaksi se hovioikeus,

jonka tuomiopiiriin kärjäoikeus kuuluu. Virkahakemukset myös toimitetaan suoraan hovioikeudelle. Menettely vastaa nykyisin tuomiokuntien tuomarinvirkojen osalta noudatettavaa käytäntöä. Ehdotettu menettely ei lisää hovioikeuksien työtä juurikaan, vaikka raastuvanoikeuksia vastaavien kärjäoikeuksien tuomarinvirat tulevat nyt hovioikeudelta haettavaksi. Näin siksi että hovioikeuksien muuta hallintoa pyritään vähentämään siirtämällä sijaisuusmääräysten ja virkavapauksien myöntäminen kärjäoikeusasetukseen sisällytettävän säännöksen perusteella entistä pitemmäksi ajaksi laamannin päätettäväksi.

3 §. Pykälän 1 momenttiin sisällytettäisiin mahdollisuus ottaa ylimääräisiä kärjäoikeusmäärittäjäksi. Vastaavansisältöinen säännös on nykyisin raastuvanoikeudesta annetussa laissa. Edellytykset olisivat samat kuin voimassa olevassa laissa eli käsiteltävien asioiden lukumäärä, laatu tai muu erityinen syy. Tällainen muu erityinen syy voi olla tuomioistuimen tilapäinen lisätehtävä esimerkiksi kiinteistöietojärjestelmän käyttöönoton valmisteluun liittyvät tehtävät tai muu vastaava kehittämishanke, jonka valmistelu ei vakinaisen tuomarikunnan resursein ole mahdollista.

Pykälän 2 momentin mukaan ylimääräisen kärjäoikeuden kelpoisuudesta, nimittämisestä, virassapysymisoikeudesta sinä määräaikana, joksi hänet on nimitetty, sekä palkkauksen perusteista on voimassa, mitä kärjäoikeuden osalta säädetään.

4 §. Tuomiokunnissa ja raastuvanoikeuksissa on tuomioistuinharjoittelua varten notaarin ja kanslianotaarin virkoja noin 230. Pykälän 1 momentin mukaan kärjäoikeudessa voi olla notaareita.

Esityksessä ehdotetaan luovuttavaksi kanslianotaarin nimikkeestä. Niitä perusteita, joilla kanslianotaarin virat aikanaan perustettiin, ei enää ole.

Pykälän 2 momentissa säädetään notaarin kelpoisuusvaatimuksista, jotka vastaavat nykyistä tilannetta. Tuomarin vala vannotaan tai vakuutus annetaan hovioikeudessa auskultantiksi ilmoittautumisen yhteydessä.

5 §. Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 3 §:n mukaan kärjäoikeus on päätösvaltainen muussa kuin 2 luvun 1 §:ssä tarkoitettussa asiassa, kun siinä on kolme lainoppinutta jäsentä. Luvun 1 §:ssä tarkoitettussa lautamieskokonpanossa ratkaistaan rikosasiat ja eräitä perheoikeudellisia riita-asioita. Näin ollen muita

riita-asioita käsitellään pääkäsitelyssä kolmen tuomarin kokoonpanossa.

Ehdotetun lain 5 §:n 1 momentin mukaan käräjäoikeuden kokoonpanossa, johon kuuluu kolme lainoppinutta jäsentä, on puheenjohtajan sekä toisen jäsenen oltava käräjäoikeuden laamanni tai käräjätuomari.

Pykälän 2 momentti sisältää säännöksen siitä, kuinka määrätään jäsen tai mahdollisesti kaksi jäsentä edellä mainittuun kokoonpanoon, jollei heitä ole saatavissa asianomaisesta käräjäoikeudesta. Tätä koskeva erityissäännös on tarpeen sisällyttävä lakiin, koska käräjäoikeuksien tuomiopiireistä 16 on niin pieniä, että niissä on vain kaksi lainoppinutta jäsentä ja kolmen tuomarin yksikötkin ovat varsin haavoittuvia. Tämän vuoksi ehdotetaan, että hovioikeus, käytännössä hallintojaosto, voisi määrätä kolmen tuomarin kokoonpanoon puheenjohtajaksi tai jäseneksi saman hovioikeuspiirin toisen käräjäoikeuden lainoppineen jäsenen tai hovioikeuden viskaalin, joka on kelpoinen apujäseneksi. Apujäsenkelpoisia viskaaleita ovat viskaalinviran haltijat sekä viskaalin virkaa vähintään kolme vuotta hoitaneet henkilöt. Hovioikeus antaisi määräyksen käräjäoikeuden esityksestä.

Koska kahden tuomarin käräjäoikeudet tarvitsevat aina ulkopuolisen jäsenen kolmen tuomarin kokoonpanoon, on tarkoituksenmukaista, että hovioikeus voisi harkintansa mukaan antaa myös toistaiseksi voimassa olevan määräyksen tietyin käräjäoikeuden määräytyille käräjätuomareille toimia kolmen tuomarin kokoonpanossa jäsenenä.

Pykälän 3 momentin mukaan ennen määräyksen antamista varattaisiin myös asianomaiselle tuomarille ja sille käräjäoikeudelle, jota määräys koskee, tilaisuus tulla kuulluksi.

Käräjäoikeuden lautamiehet

6 §:n 1 momentti sisältää lautamiehen kelpoisuusvaatimukset. Lautamiehen tulee olla käräjäoikeuden tuomiopiiriin kuuluvassa kunnassa asuva Suomen kansalainen. Hän ei saa olla konkurssissa eikä holhouksen alainen. Lisäksi hänen tulee olla sopiva lautamiestehtävään. Viimeksi mainitulla perusteella halutaan kiinnittää lähinnä valinnan suorittajan huomiota lautamiestehtävän tärkeyteen. Laissa ei olisi nykyistä 25 vuoden alaikäraja ja näin ollen 18 vuotta täyttänyt voidaan valita lautamieheksi.

Valtuuston harkintaan jää tällöin, voidaanko häntä pitää tehtävään sopivana.

Pykälän 2 momentti sisältää säännökset lautamiehen yläikärajasta sekä niistä tehtävistä ja ammateista, joista ei voida lautamiehiä valita. Nykyisin lautamieheksi ei voida valita 70 vuotta täyttäneitä henkilöä. Useista syistä johtuen lautamiesten ikärakenne ei vastaa yhteiskunnassa vallitsevaa ikäjakaumaa. Ehdotuksen mukaan lautamieheksi ei voitaisi valita 63 vuotta täyttäneitä. Siten lautamies saattaisi olla tehtävässään 67 ikävuoteen saakka, mikä vastaisi myös tuomareiden eroamisikärajaa.

Tuomiovaltaa käyttävät itsenäiset ja riippumattomat tuomioistuimet. Esitutkinta- ja rangaistusten sekä tuomioiden täytäntöönpanotehtävät on haluttu selkeästi erottaa tuomitsemistoiminnasta. Näistä syistä johtuen lautamiesten ulkopuolelle on haluttu rajata sellaisten viranomaisten palveluksessa olevat tai tietyissä ammateissa toimivat, joiden mukanaolo tuomitsemistoiminnassa voisi olla omiaan vaarantamaan luottamusta tuomioistuimen puolueettomuutta kohtaan. Säännöstä on laajennettu jonkin verran nykyisestä siten, että yleisen tuomioistuimen palveluksessa tai rangaistuslaitoksessa työssä oleva ei voi olla lautamiehenä, ei myöskään henkilö, joka suorittaa ulosotto-tehtäviä. Tällöin ulkopuolelle jäävät nimismiespiireissä, ulosottovirastoissa ja lääninhallituksissa ulosottotehtäviä hoitavat henkilöt. Nykyisin lautamiehenä ei saa olla yleisen tuomioistuimen jäsen (tuomari) eikä rangaistusten täytäntöönpanoa suorittava henkilö (vanginvartija). Yksittäisen asian kohdalta esteellisyyksymykset ratkaistaan yleisten tuomarin jääviä koskevien säännösten perusteella (OK 13 luku).

Pykälän 3 momentin mukaan lautamiehen menettäessä kelpoisuutensa tai muuten tullessa sopimattomaksi tehtävään, käräjäoikeuden on vapautettava hänet siitä. Sopimattomaksi tehtävään voi tulla esimerkiksi syyllistymällä sellaiseen rangaistavaan tekkoon, joka on omiaan vähentämään kansalaisten luottamusta lautamiehen kykyyn toimia tuomioistuimen jäsenenä tuomarin vastuulla.

Edellä 3 momentissa tarkoitettu päätös lautamiehen vapauttamisesta tehtävästään tehdään käräjäoikeuden kokoonpanossa, johon kuuluu lainoppinut puheenjohtaja ja kolme lautamiestä.

7 §. Pykälän 1 momentin mukaan kunnanvaltuusto valitsee lautamiehet kunnanvaltuus-

ton toimikautta vastaavaksi ajaksi. Lautamiehen toimikausi olisi edelleen neljä vuotta.

Pykälän 2 momentin säännöksellä pyritään korostamaan sitä, että lautamiesten tulee edustaa nykyistä paremmin yhteiskunnassa vallitsevaa ikä-, sukupuoli- ja elinkeino/ammattijakautumaa. Nykyisin lautamiesten keski-ikä on varsin korkea ja ammatissa työskentelevien osuus on pienempi kuin yhteiskunnassa yleensä.

Jotta edellä mainitut tavoitteet saavutettaisiin, tulee huolehtia siitä, että lautamiesten istuntotiheys ei tule liian suureksi, jotta myös työssäkäyvä väestönosa voisi toimia lautamielinä työn tai ammatinharjoittamisen siitä kärsimättä. Tämän vuoksi ehdotetaan 3 momentissa, että asetuksella säädetään, kuinka moneen istuntoon sama lautamies voisi osallistua. Istuntotiheyden tulee kuitenkin olla sellainen, että se herättää kiinnostusta tehtävään.

8 §. Pykälän mukaan laamannin tulee huolehtia siitä, että lautamiehet osallistuvat kärjäoikeuden istuntoon vuorojärjestyksessä. Järjestelmän tulee turvata toisaalta kärjäoikeuden kokoonpanon sattumanvaraisuus ja toisaalta se, että lautamies hyvissä ajoin tietää, milloin hänellä on istuntopäivä, jotta hän voi esimerkiksi järjestää itselleen työstä vapaata. Käytännössä lautamiesten istuntovuorojen järjestäminen jäänee kärjäoikeuden toimistohenkilökunnan tehtäväksi laamannin antamien ohjeiden perusteella. Lisäksi vuorojärjestykseen tulee useinkin muutoksia sairaus-, työ- ynnä muiden sellaisten esteiden takia. Tällöin myös lautamieskokoonpanot vaihtelevat eikä muodostu pysyviä lautakuntia.

9 §. Lautamiehen vaaliin ja valituksi tulleen lautamiehen oikeudesta kieltäytyä tehtävästä sekä tehtävän hoitamisesta silloin, kun lautamiehen vaalista on valitettu, sovelletaan kunnallislain 18 ja 19 §:n säännöksiä. Pykälä vastaa nykyisen lain säännöksiä.

10 §. Lautamiehen esteellisyyden osalta sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 13 luvun säännöksiä.

11 §. Lautamiehen menettäessä 6 §:ssä tarkoitettua kelpoisuuden tehtävänsä tai tullessa muulla tavalla sopimattomaksi tehtävänsä ja kärjäoikeuden vapautettua hänet tällä perusteella tehtävästään, asianomaisella lautamiehellä on oikeus hakea muutosta kärjäoikeuden päätökseen valittamalla hovioikeuteen siten, kuin alioikeuden päätökseen haetaan muutos-

ta. Kärjäoikeuden päätös on kuitenkin pantava täytäntöön valituksesta huolimatta.

12 §. Lautamies on oikeutettu saamaan tehtävästään istuntopalkkiota. Palkkion suuruudesta määrätään oikeusministeriön päätöksellä. Lautamiesten matkakulut korvataan siten kuin valtion virkamiesten matkakustannusten korvauksesta on sovittu. Lautamiehellä on myös oikeus saada korvausta menetetyistä työansioista sen mukaan kuin asetuksella tarkemmin säädetään. Lautamiehen istuntopalkkio ja korvaukset maksetaan lautamiehen valinnee kunnan varoista.

13 §. Lautamiehelle, joka on pitkään ja ansiokkaasti toiminut kärjäoikeuden lautamiehenä, voidaan laamannin päätöksellä myöntää herastuomarin arvonimi. Nykyisin voimassa olevan lain mukaan herastuomarin arvonimi on myönnetty noin 10 lautamiesvuoden jälkeen. Vastaisuudessa arvonimeä ei voitane myöntää ainakaan alle 10 vuodessa, koska lautamiesten istuntokerrat vuodessa tulevat nykyisestäään vähenemään.

Tuomioistuinharjoittelu kärjäoikeudessa

14 §. Pykälän mukaan kärjäoikeuteen voidaan järjestää mahdollisuus tuomioistuinharjoittelun suorittamiseen toimimalla notaarina määrääjän. Kanslianotaarin virasta ehdotetaan luovuttavaksi. Edellytyksenä harjoittelijaksi pääsemiselle on oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittaminen. Tarkemmat määräykset harjoittelijan valintamenettelystä sekä varatuomarin arvonimen saamisen edellytyksistä annetaan asetuksella. Harjoittelijan tehtävistä sekä varatuomarin arvonimen myöntämisen edellytyksistä määräykset ja ohjeet antaisi hovioikeus. Lakiin kuitenkin sisällytetään säännökset niistä lainkäytön piiriin kuuluvista tehtävistä, joita notaari voi itsenäisesti suorittaa.

15 §. Notaarimääräyksen antaisi laamannin esityksestä hovioikeus. Asetukseen otettavan säännöksen mukaan varatuomarin arvonimen edellyttämä harjoittelu-aika olisi yksi vuosi. Notaarimääräys voitaisiin antaa vuodeksi kerrallaan tai lyhyempinä jaksoina.

16 §. Tuomioistuinharjoittelu on käytännön harjoittelun muodossa tapahtuvaa täydennyskoulutusta, joka suoritetaan tekemällä työtä kärjäoikeudessa. Sen takia notaarin työtehtävät tulee järjestää koulutukselliselstakin kannalta tarkoituksenmukaisesti ja mielekkääksi. No-

taarin tulee monipuolisesti perehtyä käräjäoikeuden tehtäviin. Harjoittelun sisältöön tulee kiinnittää huomiota myös sen vuoksi, että tuomarin tehtäviin ei tällä hetkellä ole muuta valmistavaa koulutusta ja tuomarinvirkaan pääseminen edellyttää lain 1 §:n 2 momentin mukaan kokemusta tuomarintehtävästä.

Käsitellessään hallituksen esitystä alioikeuksien yhtenäistämistä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 28/1986 vp) eduskunnan lakivaliokunta totesi mietinnössään (LaVM 11/1986 vp), että harjoitteluun tulee sisällyttää myös tuomitsemistoimintaa. Harjoittelijan tulee ehdotuksen mukaan saada kokemusta tuomarintehtävistä. Tämä edellyttää itsenäisen päätösvallan uskomista notaareille eräissä vähäisemmissä asioissa sekä toimimista käräjäoikeuden puheenjohtajana siten kuin 17 §:ssä tarkemmin säädetään.

17 §. Notaarin tehtävien järjestäminen 16 §:ssä asetettujen tavoitteiden mukaisesti edellyttää, että notaarille voidaan uskoa itsenäistä ratkaisuvallaa lainkäyttöasioissa. Koska kyseessä on osittain tuomiovallan siirtämisestä vakituisilta tuomareilta tuomioistuinharjoittelijoille on tarpeen säätää notaarin ratkaisuvallan perusteista lain tasolla.

Pykälän 1 momentin mukaan määräyksen notaarille itsenäisesti ratkaista pykälässä mainittuja asioita antaisi laamanni, koska hänellä ja tuomioistuimella on yleensä parhaat edellytykset arvioida notaarin kykyä ja kelpoisuutta edellä mainittujen tehtävien suorittamiseen. Määräyksen antaminen on harkinnanvaraista ja pykälässä mainitut ajat vähimmäisaikoja.

Ratkaisuvallan siirtämisessä on noudatettu periaatetta, jonka mukaan harjaantuneisuuden lisääntyessä notaari voi ratkaista vaativampia asioita. Tämän vuoksi on otettu käyttöön kahden ja neljän kuukauden määräajat. Periaatteena on myös ollut, että ratkaisuvallasta annetaan notaareille asioissa, jotka ovat harjoittelun tavoitteiden kannalta keskeisiä ja joita he jo tälläkin hetkellä käytännössä tekevät varsin itsenäisesti, mutta jossa toimituskirjat allekirjoittaa vakituinen tuomari. Pykälän 1 momentin 1 kohdan asiat edustavat tuomioistuimen kokonaistyömäärästä huomattavaa osaa.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan kaksi kuukautta virassa ollut notaari voi saada määräyksen käsittelemään ja ratkaisemaan kansliassa kiinteistöasioita. Notaari voi ottaa

vastaan lainhuudatus- ja kiinnityshakemuksia sekä myöntää lainhuudon ja antaa kiinnityksen sekä antaa rasiustodistuksia.

Notaari voi ratkaista hakemusasioita kansliassa. Hakemusasioilla tarkoitetaan tässä muitakin kuin hakemusasiain käsittelystä yleisessä alioikeudessa annetussa laissa (307/86) tarkoitettuja asioita, kuten esimerkiksi lainhuudatus- ja kiinnitysasioita.

Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:n mukaisia tietynmääräistä saamista, hallinnan tai rikokoutuneen olosuhteen palauttamista taikka häätöä koskevia asioita notaari voisi niin ikään ratkaista samoin kuin 5 luvun 14 §:n mukaisia juoksevaan sitoumukseen perustuvia saamista koskevia asioita.

Pykälän 1 momentin 2 kohdassa säädetään notaarin oikeudesta toimia käräjäoikeuden puheenjohtajana. Virassa neljä kuukautta ollut notaari voi laamannin määräyksestä toimia käräjäoikeuden puheenjohtajana yhden tuomarin istunnossa hakemusasiassa sekä sellaisessa rikosasiassa, jossa rikoksesta tuomittava ankarin rangaistus on 1,5 vuotta vankeutta, mutta josta tuomitaan vain sakkorangaistus. Lisäksi notaari voi toimia puheenjohtajana saamista koskevassa yksinkertaisessa asiassa valmistelussa ja valmistelun yhteydessä pidettävässä päätöksittelyssä.

Pykälän 2 momentissa säädetään notaarin oikeudesta olla jäsenenä käräjäoikeuden eri kokoonpanoissa ja oikeudesta toimia puheenjohtajana muissa kuin 1 momentissa mainituissa kokoonpanoissa. Tässä tarkoitettu määräys annetaan aina laamannin harkinnan mukaan yksittäistä tapausta varten. Määräystä annettaessa tulee kiinnittää huomiota jutun laatuun ja notaarin edellytyksiin toimia jäsenenä tai puheenjohtajana.

Laamanni voi yksittäistä asiaa varten määrätä notaarin toiseksi lainoppineeksi jäseneksi lautamieskokoonpanoon oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 2 §:ssä mainituilla perusteilla. Lisäksi notaari voi toimia oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 1 §:ssä tarkoitettuna jäsenenä tai varajäsenenä. Notaari voidaan määrätä puheenjohtajaksi myös rikosasiassa lautamieskokoonpanoon, ei kuitenkaan asiassa, jossa syytetty on vangittu tai jossa asiassa ilmenevien seikkojen vallitessa voi seurata muu tai ankarampi rangaistus kuin sakkoa tai vankeutta kaksi vuotta. Notaaria ei saa määrätä yksin tai käräjäoikeuden puheenjohtajana käsittelemään asiaa, jota

laatunsa tai laajuutensa vuoksi on pidettävä vaikeana ratkaista.

Käräjäoikeuden kanslia ja istuntopaikka

18 §. Pykälän 1 momentissa todetaan, että käräjäoikeuden kanslian ja istuntopaikan sijainnin määrää oikeusministeriö. Käräjäoikeudella voi olla useampia istuntopaikkoja, jotka voivat sijaita myös kansliapaikkakunnan ulkopuolella. Käräjäoikeuksien tuomiopiirejä järjestettäessä on esitetty, että joillekin paikkakunnille, joista tuomiopiirijärjestelyn yhteydessä lakkaisi itsenäisenä toiminut alioikeus, jäisi kuitenkin niin sanottu käräjäoikeuden sivukanslia. Näidenkin lukumäärän ja sijainnin määräisi oikeusministeriö.

Pykälän 2 momentin mukaan työskentelyn järjestämisestä käräjäoikeuden sivukansliassa määrätään käräjäoikeuden työjärjestyksessä. Sivukanslioiden toiminta tulisi järjestää siten, että niistä olisi mahdollisuuksien mukaan saatavissa kaikki tuomioistuimen palvelut. Tämä edellyttää sitä, että sivukansliaan olisi sijoitettuna myös tuomarintehtäviä suorittava lakimies.

19 §. Käräjäoikeusuudistuksen eräänä tavoitteena on kehittää tuomioistuimen henkilöstön työtehtäviä ja työnjakoja siten, että tuomarit voisivat entistä paremmin keskittyä oikeudellisten riitojen ratkaisemiseen. Tämä edellyttää tiettyjen rutiiniluontoisten, suurten asiaryhmien siirtämistä mahdollisuuksien mukaan muiden henkilöstöryhmien ratkaistavaksi. Tuomioistuimissa on tällä hetkellä runsaasti sellaisia kirjaamisluntoisia- ja rekisteröintitehtäviä, joiden on katsottu kuuluvan tuomioistuimen ratkaistavaksi, mutta joiden ratkaiseminen ei edellytä juurikaan oikeudellista harkintaa. Tällöin ei aina ole tarkoituksenmukaista, että kaikki tällaiset asiat ratkaistaan lainoppineen jäsenen päätöksellä. Työnjaon selkeyttämiseksi ja muodostamiseksi tarkoituksenmukaiseksi ehdotetaan, että toimistohenkilöstölle voitaisiin antaa itsenäistä päätösvaltaa sellaisissa summaarisen menettelyn piiriin kuuluvissa asioissa, joissa kansliahenkilöstö nykyisinkin suorittaa lähes kaiken työn, mutta ilman ratkaisuvalltaa.

Pykälän 1 momentin mukaan päätösvallan siirtäminen jonkin asiaryhmän osalta edellyttää aina laamannin kirjallista määräystä. Määräyksen antamisen ehtona on, että asianomainen henkilö on saanut tehtävään tarvittavan kou-

lutuksen ja on muuten osoittanut sellaista taitoa ja harkintakykyä, jota tehtävän hoitaminen edellyttää. Harkintakyvyllä tässä tarkoitetaan erityisesti kykyä havaita vaikeasti ratkaistava asia riidattomasta, jolloin asia tulee siirtää notaarin tai lainoppineen jäsenen ratkaistavaksi. Näin erityisesti sen vuoksi, että 1 momentissa mainituissa asioissa saattaa esiintyä vaikeita oikeudellisia kysymyksiä.

Tehtäviä, joissa päätösvaltaa olisi mahdollista siirtää, voisivat olla esimerkiksi maksamismääräysmenettelyä vastaava oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:ssä tarkoitettu summaarinen menettely velkomusasioissa, lainhuudatus- ja kiinnitysasioiden ratkaiseminen sekä eräät rekisteröimistehtävät ja muut sellaiset.

Pykälän 2 momentin mukaan asetuksella säädetään toimistohenkilöstön muusta kuin lainkäytön alaan kuuluvasta itsenäisestä ratkaisuvallasta.

20 §. Säännökset virkasyytefoorumeista sisältyvät tähän pykälään. Pykälän 1 momentin mukaan laamannin ja käräjätuomarin virkasyytefoorumista säädetään erikseen oikeudenkäymiskaarissa.

Säännös notaarin virkasyytefoorumista sisältyy pykälän 2 momenttiin. Notaaria syytetään toimeensa tekemästä virkavirheestä hovioikeudessa, joka antaa myös notaarimääräyksen. Lautamiestä syytetään virkavirheestä hovioikeudessa.

Kansliahenkilökuntaan kuuluvaa syytetään 19 §:ssä tarkoitettussa tehtävässään tekemästään virkavirheestä asianomaisessa käräjäoikeudessa.

Tarkemmat säännökset

21 §. Pykälän 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi niistä asioista, joista voitaisiin antaa tarkemmat säännökset asetuksella.

Pykälän 2 momentin mukaan tarkemmat määräykset käräjäoikeuden töiden järjestämisestä ja käräjäoikeuden hallinnosta sisältyvät työjärjestykseen, jonka käräjäoikeus laamannin päätöksellä vahvistaa.

2. Tarkemmat säännökset ja määräykset

Käräjäoikeuslain 21 §:n perusteella annettavaan käräjäoikeusasetukseen sisällytetään sään-

nökset asioiden jakamisesta käräjäoikeuden lainoppineille jäsenille, käräjäoikeuden muista kuin tuomarin ja notaarin viroista sekä niiden kelpoisuusvaatimuksista, käräjäoikeuden lainoppineiden jäsenten ja muiden virkamiesten tehtävistä, käräjäoikeuden lautamiehistä, tuomioistuinharjoittelusta ja muusta käräjäoikeuslain täytäntöönpanosta. Muut toiminnalliset säännökset sisällytetään käräjäoikeuden laamannin vahvistamaan työjärjestykseen.

Koska käräjäoikeus on vastaisuudessa päällikkövirasto muissa kuin lainkäyttöasioissa, asetuksessa korostetaan laamannin päätösvaltaa hallinto- ja talousasioissa sekä asetetaan velvollisuus valvoa käräjäoikeuden toimintaa.

Suuremmissa käräjäoikeuksissa laamannin apuna hallinto- ja talousasioiden käsittelyssä voi toimia johtoryhmätyyppinen elin, jossa on käräjätuomareita sekä muuta käräjäoikeuden henkilöstöä sen mukaan kuin työjärjestyksessä määrätään. Johtoryhmä korvaa nykyisen raastuvanoikeuden hallintojaoston ja yhteisraastuvanoikeuden.

Käräjäoikeuden virkamiehet nimittää laamanni.

Koska tavoitteena on lisätä käräjäoikeuksien itsenäistä asemaa, on johdonmukaista lisätä käräjäoikeuden päätösvaltaa myös virkavauspäätösten tekemisessä.

Asetuksen mukaan lautamiesten lukumäärän vahvistaisi oikeusministeriö saatuaan asiasta asianomaisten kuntien ja käräjäoikeuden lausunnon.

Jotta lautamiesjärjestelmälle asetettavat tavoitteet edustuksellisuuden ynnä muiden seikkojen suhteen toteutuisivat, on tarpeen määrittellä, kuinka usein sama lautamies voi osallistua istuntoon vuosittain. Asetukseen otettavan säännöksen mukaan lautamies voisi osallistua istuntoon pääsäännön mukaan 12 päivänä kalenterivuodessa. Asetus sisältää myös lautamiehen virkasyytefoorumia koskevan säännöksen.

Tuomioistuinharjoittelijoiden valintaa ja harjoittelijoiden tehtäviä sekä varatuomarin arvonimen myöntämistä koskevat tarkemmat säännökset sisällytetään käräjäoikeusasetukseen. Tuomioistuinharjoittelu suoritetaan toimimalla käräjäoikeudessa notaarina yhden vuoden ajan. Notaarin eli harjoittelijan lainkäytön piiriin kuuluvaa toimivaltaa koskevat säännökset sisältyvät käräjäoikeuslakiin.

Käräjäoikeuden työjärjestykseen sisällytettäisiin säännökset käräjäoikeuden johtoryhmästä, käräjäoikeuden jakautumisesta osastoihin ja

lainoppineiden jäsenten vastuualueisiin. Koska työjärjestys sisältää säännöksiä myös asioiden käsittelystä ja juttujen jakamisesta, on tarkoituksenmukaista, että ennen työjärjestyksen vahvistamista käräjäoikeuden tulisi varata niille syyttäjille, joiden toimintaan työjärjestys vaikuttaa, tilaisuus tulla kuulluiksi.

3. Voimaantulo

22 §. Esitys liittyy alioikeusuudistukseen ja ehdotetun lain säätäminen edellyttää, että lakiehdotus alioikeusuudistukseen liittyvien lakien voimaannpanosta on hyväksytty ennen tämän esityksen hyväksymistä.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan samanaikaisesti alioikeusuudistuksen kanssa eli 1 päivänä joulukuuta 1993.

4. Säättämisjärjestys

Lakiehdotuksen 19 §:ssä ehdotetaan, että laamanni voisi tietyin laissa säädetyin edellytyksin määrätä kansliahenkilökuntaan kuuluvan käräjäoikeuden virkamiehen suorittamaan eräitä lainkäytön piiriin kuuluvia tehtäviä. Tällaisia asioita olisivat muun muassa lainhuudatus- ja kiinnitysasioiden ratkaiseminen sekä yksipuolisten tuomioiden antaminen nykyistä maksamismääräysmenettelyä vastaavissa yksinkertaisissa velkomusasioissa.

Hallitusmuodon 2 §:n mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet. Päätösvalan siirto edellä mainituissa asioissa saattaa herättää kysymyksen poikkeamisesta hallitusmuodon 2 §:n mukaisesta periaatteesta, jolloin ehdotetun lain säätämisessä olisi noudatettava valtiopäiväjärjestyksen 67 §:n mukaista perustuslainsäätämistäjärjestystä.

Tuomiovallan käyttönä pidetään oikeustieteessä, hieman yleistäen, tuomioistuimen ratkaisuja rikos- ja riita-asioissa, joissa yksityinen kansalainen on osapuolena. Näissä on korostetusti esillä sekä oikeusturvan antamistavoite että lain oikean sisällön arvovaltainen vahvistaminen yksittäistapauksessa. Toimistohenkilöstön ratkaisuvaltaan siirrettäväksi ehdotettava asiaryhmiä ei voida pitää luonteeltaan selkeästi tuomiovallan käyttämisen piiriin kuuluvina, vaan ne ovat enimmäkseen kirjaamis- ja rekisteröintitoimenpiteitä, jotka ratkaistaan summaarisessa menettelyssä. Niissä ei myös-

kään ole kantajaa eikä vastaajaa vaan ainoastaan hakija, lukuun ottamatta oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:ssä mainittuja velkomusasioita. Viime mainitussa tapauksessa yksipuolisen tuomion antaminen edellyttää aina vastaajan passiivisuutta ja hänellä on oikeus hakea takaisinsaantia yksipuoliseen tuomioon.

Edellä mainituista syistä ehdotetun lain säättäminen voinee tapahtua yksinkertaisessa säättämisyjärjestyksessä. Koska asia kuitenkin saattaa olla tulkinnanvarainen, asiasta on tarpeen pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Käräjäoikeuslaki

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

Käräjäoikeuden lainoppineet jäsenet

1 §

Käräjäoikeudessa on laamannin ja käräjätuomarin virkoja.

Laamannin ja käräjätuomarin on oltava oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut henkilö, jolla on tehtävän hoitamiseen tarvittava taito ja kokemusta tuomarin tehtävän hoitamisesta.

Laamanni on hallintoasioissa viraston päällikkö.

2 §

Laamannin ja käräjätuomarin nimittämisestä säädetään erikseen.

Hovioikeus julistaa 1 momentissa mainitut virat haettaviksi.

3 §

Käsiteltävien asioiden lukumäärän tai laadun vuoksi taikka muusta erityisestä syystä käräjäoikeuteen voidaan nimittää määrääjäksi ylimääräisiä käräjätuomareita.

Ylimääräisen käräjätuomarin kelpoisuudesta, nimittämisestä, virassapysymisoikeudesta sinä määräaikana, joksi hänet on nimitetty, sekä palkkauksen perusteista on voimassa, mitä käräjätuomarista säädetään.

4 §

Käräjäoikeudessa voi olla lisäksi notaareita.

Notaarin on oltava oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut ja hänen on vannottava tuomarin vala tai annettava vastaava vakuutus.

5 §

Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 3 §:ssä tar-

koitetussa kokoonpanossa on puheenjohtajan ja toisen jäsenen oltava käräjäoikeuden laamanni tai käräjätuomari.

Hovioikeus voi tarvittaessa määrätä 1 momentissa tarkoitettujen kokoonpanon puheenjohtajana tai jäsenenä toimimaan käräjäoikeuden esityksestä saman hovioikeuspiirin toisen käräjäoikeuden lainoppineen jäsenen tai hovioikeuden viskaalin, joka on kelpoinen apujäseneksi.

Ennen määräyksen antamista tulee tehtävään määrättävälle ja sille käräjäoikeudelle, jota määräys koskee, varata tilaisuus tulla kuulluksi.

Käräjäoikeuden lautamiehet

6 §

Lautamiehen tulee olla käräjäoikeuden tuomiopiiriin kuuluvassa kunnassa asuva Suomen kansalainen, joka hallitsee itseään ja omaisuuttaan ja jota on pidettävä sopivana toimimaan lautamiehenä.

Lautamieheksi ei saa valita henkilöä, joka on täyttänyt 63 vuotta. Lautamiehenä ei saa olla henkilö, jolla on virka yleisessä tuomioistuimessa tai rangaistuslaitoksessa taikka joka virassaan suorittaa ulosottotehtäviä, rikosten esitutkintaa taikka tull- tai poliisivalvontaa, eikä myöskään virallinen syyttäjä, asianajaja taikka muu ammatikseen asianajaja harjoittava henkilö.

Jos lautamies menettää kelpoisuutensa tai muuten tulee sopimattomaksi lautamiehen tehtävään, käräjäoikeuden on vapautettava hänet tehtävästään tai määrättävä, ettei lautamies määräaikana saa hoitaa lautamiehen tehtävää.

7 §

Kunnanvaltuusto valitsee lautamiehet kunnanvaltuuston toimikautta vastaavaksi ajaksi.

Jos kunnasta valitaan useampia lautamiehiä, tulee heidän mahdollisimman tasapuolisesti edustaa kunnan väestön ikä-, elinkeino- ja sukupuolijakaumaa.

Asetuksella säädetään siitä, kuinka useassa istunnossa lautamies voi olla kalenterivuoden aikana.

8 §

Laamannin tulee huolehtia siitä, että lautamiehet osallistuvat käräjäoikeuden istuntoihin vuorojärjestyksessä.

9 §

Lautamiehen vaaliin, valituksi tulleen lautamiehen oikeuteen kieltäytyä tehtävästä sekä lautamiehen tehtävän hoitamiseen valituksen käsittelyn ja vaalin aikana sovelletaan kunnallislain (953/76) kunnan luottamushenkilöä koskevia säännöksiä.

10 §

Lautamiehen esteellisyydestä on voimassa, mitä tuomarin esteellisyydestä säädetään.

11 §

Käräjäoikeuden 6 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päätökseen, joka koskee lautamiehen tehtävästä vapauttamista tai tehtävän hoitamisen jatkamista, saa asianomainen lautamies hakea muutosta hovioikeudelta valittamalla. Päätöstä on noudatettava valituksesta huolimatta.

12 §

Lautamiehelle maksetaan kunnan varoista palkkiota sekä päivärahaa ja korvausta sen mukaan kuin kunnallislain 21 §:ssä säädetään luottamushenkilölle suoritettavista palkkioista ja korvauksista. Oikeusministeriö vahvistaa kuitenkin palkkion määrän.

13 §

Laamanni voi myöntää tunnustukseksi pitkistä ja ansiokkaasta toiminnasta käräjäoikeuden lautamiehenä herastuomarin arvonimen.

Tuomioistuinharjoittelu käräjäoikeudessa

14 §

Oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorit-

taneelle voidaan järjestää mahdollisuus tuomioistuinharjoitteluun käräjäoikeudessa toimimalla notaarina määrääjän.

15 §

Määräyksen notaariksi antaa laamannin esityksestä hovioikeus.

16 §

Notaarin tehtävät tulee järjestää siten, että hän perehtyy käräjäoikeuden toimintaan ja saa kokemusta tuomarintehtävistä.

17 §

Laamanni voi määrätä:

1) virassa kaksi kuukautta olleen notaarin käsittelemään ja ratkaisemaan käräjäoikeuden kansliassa:

a) lainhuudatus- ja kiinnitysasioita;

b) hakemusasioita; sekä

c) oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 ja 14 §:ssä tarkoitettuja asioita; sekä

2) virassa neljä kuukautta olleen notaarin toimimaan käräjäoikeuden puheenjohtajana:

a) yhden tuomarin istunnossa hakemusasiassa;

b) yhden tuomarin istunnossa rikosasiassa, ei kuitenkaan käsiteltäessä pakkokeinolain (450/87) mukaisia vangitsemis- ja matkustuskieltoasioita; ja

c) saamista koskevassa yksinkertaisessa asiassa suullisessa valmistelussa ja valmistelun yhteydessä pidettävässä pääkäsittelyssä.

Lisäksi laamanni voi määrätä virassa neljä kuukautta olleen notaarin toimimaan erityisesti syystä yksittäisessä asiassa:

1) oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 2 §:ssä tarkoitettuna jäsenenä;

2) jäsenenä oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 1 §:ssä tarkoitettussa tapauksessa;

3) jäsenenä oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettussa kokoonpanossa; tai

4) puheenjohtajana oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:ssä tarkoitettussa kokoonpanossa, ei kuitenkaan rikosasiassa, jossa syytetty on vangittu tai jossa asiassa ilmenevien seikkojen vallitessa voi seurata muu tai ankarampi rangaistus kuin sakkoa tai kaksi vuotta vankeutta, notaaria ei myöskään saa määrätä yksin tai käräjäoikeuden puheenjohtajana käsittelemään asiaa, jota laatunsa tai laajuutensa vuoksi on pidettävä vaikeana ratkaista.

Käräjäoikeuden kanslia ja istuntopaikka

18 §

Käräjäoikeudessa on kanslia. Käräjäoikeuden kanslian ja istuntopaikan sijainnin määrää oikeusministeriö. Oikeusministeriö voi tarvittaessa määrätä, että käräjäoikeudessa on useampia kanslioita ja istuntopaikkoja.

Työskentelyn järjestämisestä sellaisessa käräjäoikeudessa, jossa on yhtä useampi kanslia, määrätään työjärjestyksessä.

19 §

Laamanni voi kirjallisesti määrätä kansliahenkilökuntaan kuuluvan, joka on vannonut tuomarinvalan tai antanut vastaavan vakuutuksen sekä saanut tehtävään tarvittavan koulutuksen ja jolla on tehtävän hoitamiseen riittävä taito:

- 1) ratkaisemaan lainhuutoasioita;
- 2) ratkaisemaan kiinnitysasioita;
- 3) antamaan yksipuolisia tuomioita oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:ssä tarkoitetuissa asioissa;
- 4) kirjaamaan holhouksen;
- 5) rekisteröimään perukirjoja;
- 6) rekisteröimään avioehtosopimuksia; sekä
- 7) myöntämään perunkirjoitusajan pidentyksiä.

Jos 1 momentissa tarkoitettu asia on laaja tai vaikea ratkaista, asia on siirrettävä notaarin tai käräjäoikeuden lainoppineen jäsenen ratkaistavaksi.

Asetuksella säädetään niistä asioista, jotka käräjäoikeuden kansliahenkilökuntaan kuuluva voi 1 momentissa mainittujen tehtävien lisäksi ratkaista itsenäisesti kansliassa.

20 §

Käräjäoikeuden lainoppineen jäsenen virkavirheestä säädetään erikseen.

Notaaria syytetään virkavirheestä hovioikeudessa.

Lautamiestä syytetään hänen tehtävässään

tekemästään virkavirheestä hovioikeudessa. Hovioikeus määrää, voiko lautamies virkasyytteen vireillä olon ajan jatkaa tehtävässään.

Kansliahenkilökuntaan kuuluvaa syytetään virkavirheestä asianomaisessa käräjäoikeudessa.

Tarkemmat säännökset

21 §

Asetuksella annetaan tarkemmat säännökset:

- 1) muista kuin 1 ja 4 §:ssä mainituista käräjäoikeuden viroista sekä niiden kelpoisuusvaatimuksista ja täyttämismenettelystä;

- 2) käräjäoikeuden lainoppineiden jäsenten ja muiden virkamiesten tehtävistä;

- 3) käräjäoikeuden lautamiehistä sekä

- 4) tämän lain muusta täytäntöönpanosta.

Työskentelyn järjestämisestä käräjäoikeudessa määrätään tarkemmin käräjäoikeuden laamannin vahvistamassa työjärjestyksessä.

Voimaantulo

22 §

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 19 .

Tällä lailla kumotaan seuraavat lait ja asetukset, lait ja 5 kohdassa mainittu asetus niihin myöhemmin tehtyine muutoksineen:

- 1) tuomiokuntain hoidosta 7 päivänä kesäkuuta 1969 annettu laki (220/1935);

- 2) kihlakunnanoikeuden lautakunnasta 23 päivänä toukokuuta 1969 annettu laki (322/69);

- 3) raastuvanoikeudesta 23 päivänä huhtikuuta 1976 annettu laki (351/76);

- 4) kihlakunnanoikeuden istuntopäiväkirjasta 19 päivänä joulukuuta 1980 annettu asetus (901/80); sekä

- 5) tuomiokuntien kanslia- ja käräjähuoneistoista 11 päivänä toukokuuta 1956 annettu asetus (289/56).

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

Helsingissä 23 päivänä lokakuuta 1992

Tasavallan Presidentti

MAUNO KOIVISTO

Oikeusministeri *Hannele Pokka*

